کۆمەڵگەی مەدەنیی
لەروانگەی هزری رۆسۆ، لۆك و هۆبز) ـەوە

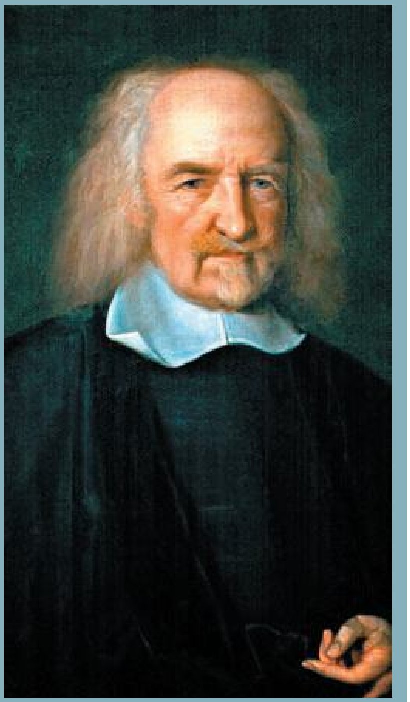

ئاوارە فەرەیدون

پێشەکی

ئەمرۆ لەتەوای جیهاندا لەئەنجامی بیروبۆچونی نوێ کە لەسەر بنەمای بیری فەیلەسوفانی رابردوو بنیادنراوە، گۆرانکارییەکی نوێی بەسەر کاروبارە سیاسیو ئابووریو کۆمەڵایەتیەکاندا هاتوەو لەزۆربەی وڵاتانیشدا گۆرانکاریی بەسەر بیرو شێوازی بیرکردنەوەو گۆرینی سیستمی حوکمرانیدا دێنێت، بۆیە بەگشتی ئەمرۆ سەردەمی هاتنەئارای کۆمەڵگەی مەدەنییە، کوردستانیش لەپێناوی ئازادیو دیموکراسیو کۆمەڵگەی مەدەنیەتدا کۆمەڵا هەنگاوی باشی ئەنجامداوەو زۆر پێویستی بەوە هەیە کە کۆمەڵگەکەی بەرەو مەدەنییەت بەرێ، جێگربوونی کۆمەڵگەی مەدەنییش تەنها لەبارودۆخێکی دور لەتوند تیژییەوە

شیاوی قبوڵکردنە، چونکە بنچینەی کۆمەڵگەی مەدەنیی، واتە ئەو حەوزەی کە چالاکییە سیاسییەکانی ئەندامانو گروپەکانی کۆمەڵگەی تیا ئەنجامدەدرێن، واتە کەس زۆر لەکەسێکی تر نەکات، بەڵکو تەنها لەرێگەی قەناعەتو بەڵگە هێنانەوەو بۆچونو هاوبیرییەوە بگەنە ئەنجام، هەر بۆیە زۆربەی دەوڵەتان هەوڵدەدەن بەهۆی بەشداریکردنی خەڵکو بیرەکانیانەوە درێژە بەتەمەنی خۆیان بدەن، جگە لەمەش لەکۆمەڵگەی مەدەنیەتدا تەنها بیرەکانو ئەندامان وەك یەك یەکسان نین، بەڵکو بنچینەی سەلامەتیو بەڕێوەبردنی کۆمەڵگە لەجیاوازیو نەیارییەوە سەرچاوە دەگرێ، واتە بەپێچەوانەی کۆمەڵگەی چینایەتییەوە کە هیچ جۆرە سانسۆرێك بوونی نابێت، بەڵام لەکۆمەڵگەی مەدەنیەتدا بنچینە دەکەوێتە ژێر سانسۆرو چاودێرییەوە، چونکە لەبنچینەدا بەشداریکردنی سیاسی بەبێ چاودێری بێواتاو بێکەڵکە.

یەکێ لەمەسەلە گرنگەکانی کۆمەڵگەی مەدەنیی ئەوەیە جگە لەبەشداریکردنی سیاسیو سانسۆری جدی پێویستە پێشبینی میکانیزمەکان بکرێت، تاوەکو جیاوازییەکان لەرێگەی ئاساییەوە چارەسەربکرێت.

روانینەکانی رۆسۆو هۆبز لەسەر کۆمەڵگەی مەدەنیی

هەر رژێمێکی یاسادانەر لەگەڵ ئەوەی بریار لەسەر چاکەو چاکسازیی مرۆڤ دەدات، دەبێت ئازادیو بەرامبەری مەدەنیی مرۆڤەکانی تێدا رەچاوکرابێت، چونکە ئەگەر ئازادی نەبێت بەشێك لەتواناو جەستەی کۆمەڵگە بەهۆی سروشتو بەهاکانەوە لەدەستدەدرێت، جگە لەمەش قسەکردن لەسەر بەرامبەریو دادپەروەریو..هتد بێمانایە.

جان جاك رۆسۆ سێیەمین ئەندێشمەندی سەرزەوییە لەبواری کۆمەڵایەتیی نوێدا لەسالانی (28یۆنیۆ 1712) بۆ 2 یۆلیۆ 1778دا ژیاوەو بیروراکانی لەزۆربەی راپەرینە رۆشنبیرییەکانو تێروانینە رەخنەییە نوێکەرەوەکاندا بەکارهاتوون، جگە لەمەش زەمینەیەکی نوێی بۆ بەردەوامبوونی بزووتنەوە ئازادیخوازەکانی سەدەی هەژدە هێنایە ئاراوە، هۆبزو لۆك لەزەمینەو رەخساندنی کۆمەڵگەی مەدەنیدا لەگەڵ بارێکدا بوون، کەتێیدا زەمینەیەك بۆ گشت خەڵکی برەخسێنێتو پارێزگارییان لێبکات، بۆیە پەیمانی کۆمەڵایەتییان پێشنیارکرد، کەجۆرێك لەسنووردارکردنی ئازادییە تاکییەکان بوو، لێرەشەوە تاکەکانی کۆمەڵگە لەپێناو پاراستنی گیانو ماڵو سامانیانو جۆرێك لەئازادیی یاساییو نەرێتی، ناچاربوون بەشێك لەئازادییە کۆمەڵایەتییەکانیان ببەخشنە فەرمانرەواو کەسایەتییە باڵاکان، هەروەها ناچاربوون باجی بنەماو عەقڵی دەوڵەت بدەنو هۆبزو لۆك لەپەیمانی کۆمەڵایەتیی خۆیاندا، جگە لەوەی باسیان لەخاڵی زێرینی ئازادیی تاكو توانای دەوڵەت دەکرد، لیبرالیزمی خودیان لەچوارچێوەی پاراستنی بەرژەوەندیی تاکدا بنیاتنا، لەروانگەی هۆبزەوە دەوڵەتی ئازاد دەتوانێت دەستی دەستدرێژیی مرۆڤە خراپو شەرخوازەکان ببەستێتو لەبەر ئەم بنەمایانەش (پەیمان) ی دووبارە بەقبووڵنەکراو دەزانی، بەڵام لۆك ئەمەی بەشیاوی دووبارە گەرانەوەی دانا.

هۆبزو لۆك لەپێناو وازهێنانی کۆمەڵگە لەسوننەتەکانی سەدەی ناوەراست، جەختیان لەسەر بەکارهێنانی فەلسەفە دەکردەوە، بەشێوەیەك تاکەکانی کۆمەڵگە بتوانن ئاکامو مەبەستەکانی خۆیان لەکۆمەڵگەدا دابینبکەن، بەڵام لای رۆسۆ ئەم جۆرە قالبو سنوورگەرییەی ئازادیی قبووڵکراو نەبوو، بەبروای رۆسۆ تاکگەراییو سنووردارکردنی خواستەکانی هۆبزو لۆك لەو جێگایەی کەئامانجی کۆمەڵایەتیو میللیی لەپەراوێزی بەرژەوەندیی تاکدا دەبینێت

لەکۆمەڵگەی مەدەنیەتدا تەنها بیرەکان و ئەندامان وەك یەك یەکسان نین، بەڵکو بنچینەی سەلامەتیو بەڕێوەبردنی کۆمەڵگە لەجیاوازیو نەیارییەوە سەرچاوە دەگرێ

کەنایەکسانو زۆر زیانبارە، چونکە ئازادییە مەنفیەکان بەمافی کەمایەتی کە بەگوزارشتی هۆبز (گورگ سیفەت) نەبوون، هاوکارییان دەکردو دەبێت لەسروشتی ئاسایی خۆیاندا بمێننەوە ئەگەر بەرەزامەندیی خۆیانو بەوتەی رۆسۆ ناچار تەسلیم بەمەدەنییەت بن.

لەبەرامبەر ئەمەشدا کۆمەڵگەی مەدەنیی چ خوازراو و چ واقعی بارێکی جیاوازبوو لەبارە سروشتییەکە، بەوەی کەئەندامانی کۆمەڵگە لەگەل پەتیەتیی ئەندامەتییان، لەم کۆمەڵگەیەدا فەرمانبەرنو دەبێت یاساکان قبووڵبکەنو کارو پیشەکانیان بەپێی بارە نوێکە ئەنجامبدەن، بەڵام ئەم جۆرە هەلومەرجە لای رۆسۆ نەبوو.

رۆسۆ لەشاری جنیف لە سویسرا لەدایك بووەو پرۆتستان مەزهەب بووە، لەمنداڵیدا دایکی لەدەستدەداتو ئەوەندەش سوودی لەباوکی وەرنەگرتووە، گرنگترین تایبەتمەندیی رۆسۆ لەوەدایە کەخوێندنی ئەزموونیو جیاجیای هەبوو، لێرەشەوە ئەندێشەو بیرەکانی دوورن لەچوارچێوەی کلاسیکیو رەسمی، بەوتەی رۆسۆ کتێب خوێندنەوە لەسەردەمی منداڵیو لاویدا، لەگیانی ئازادیخوازیی خۆی گرنگو کاریگەرتر بووە، لەلاویدا

چووەتە سەر مەزهەبی کاسۆلیکیو پاش ساڵێك دووبارە هاتووەتەوە سەر مەزهەبەکەی خۆی، لەتەمەنی 30 ساڵیدا چووەتە پاریسو لەنێوان ساڵانی (1744-1743) وەك نووسەر لەباڵیۆزی فەرەنسا کاریکردووە.

لەساڵی 1749 بەوتارێك بەشداریی لەپێشبرکێی وتارنووسین (Dijon) کردووەو خەڵاتی یەکەمی بەدەستهێناوە، پرسیاری پێشبرکێکە بریتیبوو کە(ئایا پێشکەوتنی زانستو هونەر هاوکاریی گەندەڵیی ئاکاریان کردووە، یان چاکسازیکردن..؟) رۆسۆش بەتێروانینە نێگەتیڤەکانی لەبەرامبەر هونەرو زانستدا ئەوەی راگەیاندبوو، کەبەڵی هونەرو زانست هۆکاری گەندەڵیی ئاکارین لەژیانی مرۆڤدا، هەرچەندە تێروانینەکەی لای (ڤۆلتێر)و (دائیرەی مەعارف) باش نەبوو، بەڵام لەکارەکەی رازیبوونو نووسینەکەشیان لەژێر ناوی (گوتار دەربارەی هەموو جۆرە هونەرو زانستێك) بڵاوکردەوە، ئەمەش ناوبانگییەکی باشی بۆ رۆسۆ پەیداکرد.

لە (1772) سێ رۆژ پێش 66 ساڵی رۆژی لەدایکبوونی کۆچی دواییکرد، بەڵام بەهۆی بەرهەمەکانی وەك (بنەمای نایەکسانییەکانو پەیمانی کۆمەڵایەتی) سەردەم بەسەردەم درێژەی بەژیانی داوە، رۆسۆ نایەکسانییە سروشتییەکان قبووڵدەکات، بەڵام پەیامەکانی کۆبوونی کارەکانی مرۆڤ کەهاوکات رەخنە لەمەدەنییەت دەگرێت، قبووڵدەکات، لەراستیدا مرۆڤ بەهۆی لاوازیی خۆیەوە دەبێتە کۆمەڵایەتییو بەدبەختییەکانی خۆی وایلێدەکات کە بەهەموو جۆرێك خزمەت بەخۆی بکات، بۆیە لەپێناو کۆمەڵایەتیبووندا کۆمەڵگەیەکی سیاسیی دروستدەکات، بەڵام هۆکاری جیاوازبوونی تواناکان (هێزو کردار) لەمرۆڤەکاندا پلە بەپلە ناکۆکی لەنێوان گرووپەکانو ئەندامانی کۆمەڵگەدا دروستدەکات، رۆسۆ پێیوایە مرۆڤ کاتێك بەپێی سروشتو یاساکانی مامەڵەینەکرد، کاروبارە کۆمەڵایەتییەکانی خۆی بەبێ سەرنجدان لەسروشت بەرێوەبرد، گەورەترین تاوان بەرامبەر بەخۆی دەکات، بۆیە بەتەنها ئاکام لەم لادانە شتێك نییە جگە لەململانێو نابەرابەرییە سیاسییەکان، کاتێك نابەرامبەریە سروشتییەکان جێگاکەی خۆیان دەدەنە نابەرامبەرییە سیاسییەکان، پەیوەندییەکان هەمەجۆر دەبن، چونکە نابەرامبەرییە سیاسییەکان دوور ئیمتیازات کەگروپێك لەمرۆڤەکان لەپێناو بەدەستهێنانی سامان، تواناو پلە، تایبەتمەند دەکەن

بەخۆیانەوە، لەگەڵ بەهای خەڵكی تردا دەوڵەمەندو بەتواناترو بەرێزتر دەبن، بەشێوەیەك قەرز دەدەنە خەڵكی، تاوەكو ملكەچیان بكەن، كەواتە مەبەستی رۆسۆ لەم نایەكسانییە سیاسییە ئەوەیە، كەهەندێك لەمرۆڤەكان بەچاوپۆشین لەمافە سروشتییەكانی خۆیان رێگا بەخەڵكی تر دەدەن، فەرمانەكان لەسەر خەڵكی ئەنجامبدەن.

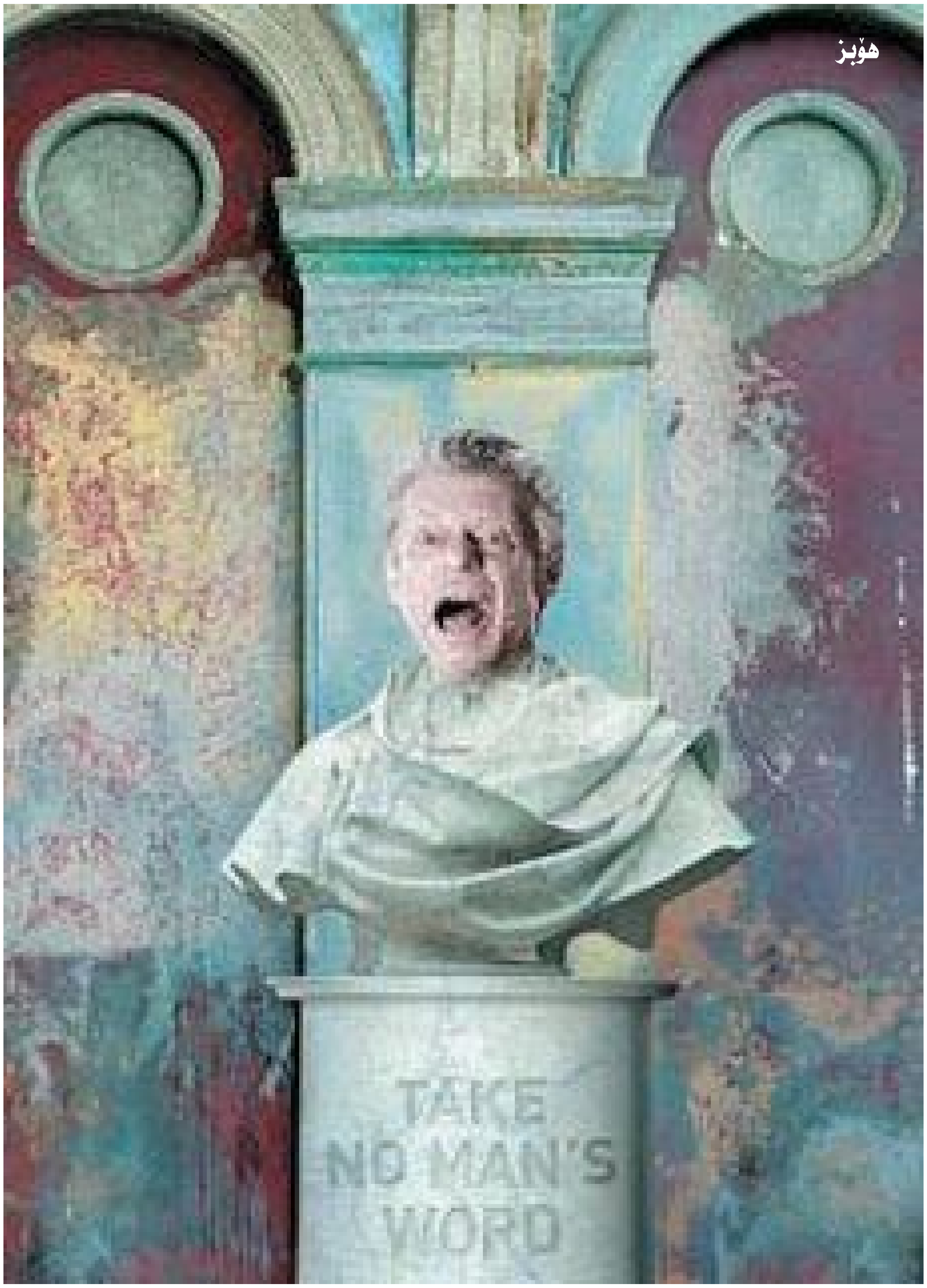

هۆبز

باری سروشتیی لەلای رۆسۆ نەوەك هۆبز بەدبینانەو نەوەك لۆك مەقبووڵ نییە، خەڵكی نەك لەسەر پایەی حسابگەری، بەڵكو بۆ گوزەرانی ژیانی خۆی هەوڵدەدات، بەمەش هیچ یەكێك لەئامادەكارییەكانی لۆكو هۆبز بوونیان نییە، چونكە مرۆڤەكان سادەن‌و شتەكانیش بۆ هەمووانە، بەڵام بەدەستهێنانی ئەمەو جیاكردنەوەی بەشی خێزان لەسروشت گرانەو لەپێناو دابینكردنی پێداویستییەكان، هەستێكی ناوەكیی پاڵی پێوەدەنێت، كە بەهیچ جۆرێك یەكتری نەرەنجێنن‌و نەكوژن، بەمەش مرۆڤەكان ئاكام‌و خواستەكانیان بەكەمترین زیان بۆ یەكتری بەدەستدەهێنن.

رۆسۆ لەپێناو رەخساندنی بارێكی لەم جۆرە رژێمێكی ئاڵۆزو تایبەتی بەپێویست نازانێت، جگە لەمەش پێیوایە كەمرۆڤەكان بەپەرچەكرداری سروشت ئارام‌و رەزامەندیی وەرگرتووە، چونكە سروشت هەموو شتەكانی بەهەڵبژاردنی خۆی‌و بێ پرسیارو وەڵامی ئێمە دیاریكردووە، لەبەرامبەر ئەمەدا بەشێوەیەكی سروشتی خواستەكانی مرۆڤ سەرزەنشت دەكات، بەڵام لەسەردەمی نوێدا مەسەلەی رەزامەندیی‌و پرسورا هەیەو ئەم حاڵەتەش لەگۆڕاندایە، لەبەرامبەر ئەمەشدا خواستەكانی مرۆڤ هەرگیز كۆتایی قبووڵناكەن.

مرۆڤی سەرەتا دووربووە لەقەیدوبەندی كۆمەڵایەتی، چونكە بەتەنها دەژیاو دووربوو لەپەیوەندییە كۆمەڵایەتییە ئاڵۆزەكانی ئێستا، بۆیە پایەی پەیوەندیی مرۆڤەكان سادەبوو، دایك ئەوەندە دایكی منداڵبوو، تادەبووە نەوجەوان‌و توانای رۆشتن‌و راوی دەبوو، دواتر وەك ئاژەڵەكان هەریەكەو رێگای

خۆی دەگرت.

جگە لەمەش وەك ئاژەڵەکان ئاسایشیان بەلاوە ئەوەندە گرنگ نەبووە, بۆیە لەپێناو پاراستنی ئاسایشی تاکدا، دەتوانرێت بوترێت گرووپی خێزان یەکەمین گرووپی ئاسایشیو کۆمەلایەتییەو لێرەشەوە یەکەمینو رەسەنترین پەیوەندیی دروستبووە، لەئاکامیشدا دابو نەریت سەریهەڵداو کاتێك مرۆڤ گۆشەگیربوو، ژیانی خێزانیو عیشق یەکێك بوو لەپایە شیرینەکانی ژیانی مرۆڤەکان، لەئاکامیشدا بەهۆی ئارامیو ژیانی خێزانیی هۆز دروستبوو، دواتر گوندو لادێو شارەکان، دواتریش بەهۆی کاروبارەوە مرۆڤەکانو تواناى سروشتیی خۆیانەوە جیاواز دەبوون، لێرەشەوە ریشەی ئیرەییو دوژمنی لەنێوان کۆمەڵو خەڵکدا گەشەیکرد، بەڵام نایەکسانییە سیاسییەکان بالاتر بوون لەجیاوازییە سروشتییەکان، بەهەرحاڵ ئاکاری نەریتیی کە لەهەموو مرۆڤەکاندا هەبوو، جۆرێك لەئارامیو رەزامەندیی بۆ دروستکردن.

رۆسۆ لەباسی چۆنیەتیی رووداوەکاندا، دەستی ئەهریمەنی ئابووریی بازرگانییو کۆمەڵگەی بازاری بەگرنگترین هۆکاری گەندەڵیو لادان لەکۆمەڵگەی نوێدا دەزانێت، چونکە فراوانبوونی کارگە نوێیەکان، کرێکاری کشتوکاڵییەکان رادەکێشێت بۆ ئەو کارگانەو لێرەشەوە بواری کشتوکاڵی بەرە بەرە بەرەو کەمبوونەوە دەچن، لێرەشەوە چوارچێوەی نوێی کارو هەوڵی پیشە بوونەکانو دیالێکتێکی بەشی پیشەییو کشتوکاڵیی توندتر دەبوونو لەهەوڵی بەدەستهێنانی خاوەندارێتیدا بوون، شارەکان رۆژ بەرۆژ کارگەیان زیاددەبوو، خاوەن کارگەکانیش توانییان تواناو دەسەلاتێکی باشتر بەدەستبهێنن، بەمەش جیهان بووە دوو جەمسەر (خاوەن کارگەکانو هۆکارەکانی بەرهەمهێنانی بەشی پیشەو کشتوکاڵی) جەمسەرێك کەهێزە زۆر لەپشتیەوەیەو جەمسەرێکی تر کەهەژارو ژێردەستو بێ بەها بوون، رۆسۆ پێیوایە (ئەگەر ئامادەبووەکان یەکسان بکرێن، یاخود پێداویستیو خەرجییەکان یەکسان بکرێت، کۆمەڵگە بەهەر شێوەیەك بێت یەکسان دەبێتو هەرگیز نابەرامبەریی سیاسیو کۆمەلایەتی سەرهەڵنادات).

لەبەرامبەر ئەمەشدا نابەرامبەرییە سیاسییەکان دەستەبەدەستە لەسایەی گۆرانکارییەکانی ژیاندا بەشێوەی (نابەرامبەریی کۆمەلایەتیو سیاسی) دەرکەوتنو جیاوازیی لەنێوان کۆمەڵگەو گۆرانکارییە کۆمەلایەتییەکاندا دروستکرد، بەمەش مشتومری بەردەوام لەنێوان هەبوون و نەبوون دا هەیە، ئەم شەری چینایەتییە لەزیانی هەردوو لادایە، چینی داراو بەتوانا کەسەرچاوەی زیاتری لەئەستۆدایە، مەیدانی شەرەکەی لەدەستدایە، بەڵام بەهۆی شەرەوە لەزەت لەو سامانو توانایەی نابات، چینی هەژاریش رۆژ بەرۆژ بەرێزتر دەبێت، لەبەرامبەر ئەمەدا چینی بالا بریاریدا هەندێك لەشتەکانی بەسەر چینی هەژاردا دابەشبکات، تاوەکو ئاستێکی نوێ بهێنێتە ئاراوە، دواتر چینی هەژاریان رازیکرد، بەوەی کە لەکاتی چەسپاندنی بارودۆخی مەدەنییەتدا دادپەروەریی دەچەسپێتو یاسا مەدەنییەکانیش پارێزگاریی لەخواستو مافەکانیان دەکات، کۆمەڵگەی مەدەنیی نوێ خاوەنی ئەم گفتوگۆ نابەرامبەرانە بوو، بەڵام کۆمەڵگەی مەدەنییو یاساکانی بۆ هەمیشە یاسای خاوەندارێتییو نابەرامبەرییەکان رابگرێت.

مەبەستی رۆسۆ لەبەرامبەری ئەوە نییە کە لەتواناو ساماندا بەتەواو یەکسان بن، ئازادیی دەبێت بەشێوەیەك رابهێنرێت، کەهیچ کەسێك ئەوەندە دەوڵەمەند نەبێت، کەبتوانێت خەڵکی بخاتە ژێر دەسەلاتی خۆیەوە، هیچ کەسێکیش ئەوەندە هەژارنەبێت ناچاربێت خۆی بفرۆشێت،

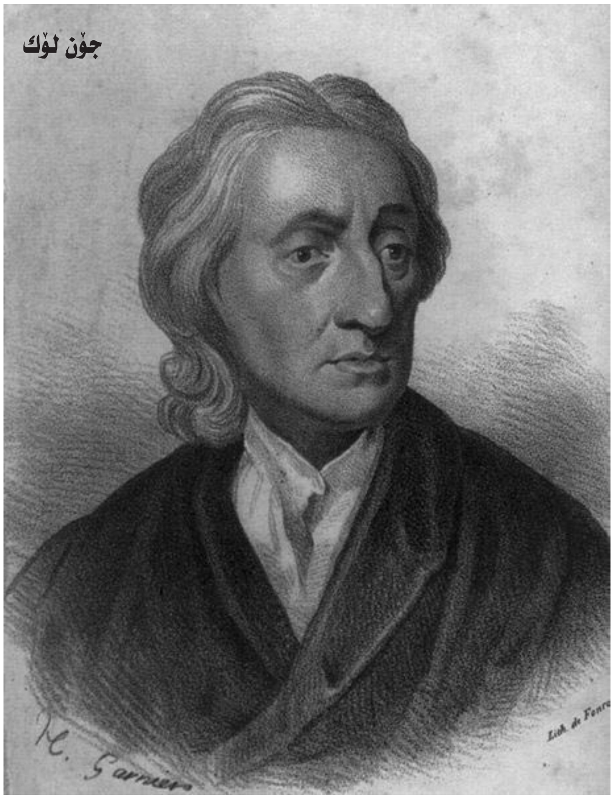
جۆن لۆك

بەمەش ئەوە دەردەکەوێت کەڕۆسۆ لەگەڵ چینی ناوەنددایە.

ڕۆسۆ لەوتارێکیدا نووسیویەتی خاوەندارێتیی تایبەتی نوێ لەگەڵ ئەوەی کۆمەڵگەی کلتوری هەمەجۆر دروستدەکات، تەنانەت ئاکارو فەزڵەکانیش ژێرو ژوور دەکات، عاقڵو ئازایەتیو دادپەروەریی جێگای خۆی دەداتە پارەوپوول، چونکە لەژیانی پیشەو بازاڕی بازرگانیدا، زەروورەتی ژیانی نوێ بەبێ پارەنەبێت، کەواتە بنچینەیەکی ئەسلی لەهەموو بوارە کۆمەڵایەتییەکانو مەسەلەی سوودو ژیاندا هەیە، بەمەش جۆرە گومانێك بۆ کۆمەڵگەی مەدەنییو پیادەکردنی پرەنسیپەکانی دروستدەکات.

ڕۆسۆ لەپەیمانی کۆمەڵایەتیدا هەوڵدەدات مرۆڤ لەگۆشەگیریی ڕزگاربکاتو بیهێنێتە ناوژیانی کۆمەڵایەتییەوە، چونکە لای هەموو مرۆڤەکان گرنگترین بنەمای ژیانە، ڕۆسۆ لەپەیمانی کۆمەڵایەتیدا نووسیویەتی” (دەبێت ئەنجومەن پشتیوانیی لەبەرژەوەندیی هەموو خەڵکیو خۆشیانو گرووپەکانی تریش بکات، لەهەمانکاتدا توانای ئەنجومەنی پشتیوان بەشێوەك بێت لەگەڵ بەگوێکردنیان لەلایەن خەڵکییەوە، خەڵکەکە وەك حاڵەتی گۆشەگیرییەکە هەست بەئازادی بکەن)..

ڕۆسۆ هیچ کاتێك نیگەرانیی باری مەدەنیی نییە، بەتێڕوانینی ئەم سروشت بەتەنهایی لەخێری گشتیدا لەسوودی هەموو خەڵکیدایە، عەقڵانییەتی ڕۆسۆ کاتێك بالادەبێت کەمرۆڤ سوودی خۆی لەڕووداوە یەکسانەکانی سروشتدا بەدەستبهێنێت، یەکەمین هەنگاویش لەپێناو گەیشتن بەئیرادەی گشتیی، دابینکردنی مافو ئازادییەکانی خەڵکییە، ڕۆسۆ بەجیاواز لەلۆك لەو باوەڕەدایە کەمافو ئازادییەکان، وتەیەکی بگۆڕو پەیوەستە بەهەلومەرجە گشتییەکانەوە، لەبەرامبەر ئەمەدا ڕوویەکی جێگیریی نییەو دەبێت لەکۆمەلی هەلومەرجی سیاسیو فەرهەنگی کۆمەڵگەدا پێناسە بکرێت، لۆك پێیوایە مرۆڤەکان ئازادانە دروستکراون لەسەر هەمان بنەماش مافیان هەیە کە بەئازادیی بژین، بەلام ئەم ئازادییە بەبێ بارە مەدەنییو ژیانییەکان نابێتو دەبێت لەژێر سایەی یاسادا پێناسەبکرێت، بەلام ڕۆسۆ بەتێڕوانینە ڕۆمانسیەکانی خۆی، ئەم حاڵەتە بالاتر دەبینێت، ئاستی ئازادی بەرەزامەندیی تاكو بەئەندازەیەك بێت، کەمرۆڤەکان هەست بەبەندەیی خۆیان نەکەن، لەم حاڵەتەدا ئەگەرچی هەردوو ئازادییەکە لە(عەقڵانییەتی گشتی)یەوە سەرچاوە دەگرن، بەلام عەقڵانییەتی لۆك ئابووریو عەقڵانییەتی ڕۆسۆ سیاسییە.

لای ڕۆسۆ کۆمەڵگەی مەدەنیی (شتێك نییە جگە لەژیان لەچوارچێوەی یاسای گشتیدا، بارێك کەخەڵکی شوێنکەوتەی خەڵکی نەبن، بەڵکو شوێنکەوتەی یاسابن کەخۆیان دایانناوە) لێرەشەوە ڕۆسۆ باری سروشتی بەباری مەدەنیی دەزانێتو لەو باوەڕەدایە کەکۆمەڵگەی مەدەنیی بەگۆڕانکاریکردن لەچەمکی دادوەریو ڕەفتاری سیاسیی لەکۆمەڵگەی سیاسیدا، ڕەفتاری مرۆڤی مەدەنیی بەتەواوی دەگۆڕێت، بارێك دێتە ئاراوە کەدوای دروستبوونی کۆمەڵگەی مەدەنیی بوونی نەبووە، جگە لەمەش پێیوایە ئەگەر خەڵکی توانای یاسادانانیان لەبارەی سروشتەوە بۆ باری مەدەنیی نەبێت، کۆمەڵگەی مەدەنیی نایەتە ئاراوە، تەنانەت ئەگەر کۆمەڵگەیەکی لەم جۆرەش بوونی هەبێت، بەبێ ئەم توانایە هەڵدەوەشێت، هەر لەم ڕووەشەوە ڕۆسۆ ئەنجومەنی بریکاریی وەك ئەوەی کەلۆك وتوویەتی قبووڵناکات، چونکە پێیوایە ئەنجومەنی بیرکاری کاتێك دروستە، کەمرۆڤەکان کەسی بەتوانا بۆ نوێنەرایەتیی

لای ڕۆسۆ کۆمەڵگەی مەدەنیی (شتێك نییە جگە لەژیان لەچوارچێوەی یاسای گشتیدا، بارێك کەخەڵکی شوێنکەوتەی خەڵکی نەبن، بەڵکو شوێنکەوتەی یاسابن کەخۆیان دایاناوە)

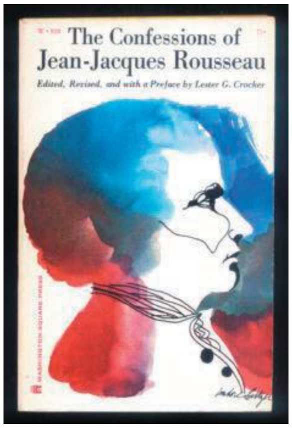

رۆسۆ دیالێکتیکێکی ئیرادەی گشتیو پەیمانی کۆمەڵایەتی جۆرێك لەتەوق و زنجیرە کەپەیوەستە بەپێکانی مرۆڤەوەو بەنوێکردنەوە بەهێزتر دەبێت

خۆیان هەڵبژێرن، لەم روانگەیەشەوە ئەنجومەنی رۆسۆ ئەنجومەنێکی نەزانە، کاتێك هەڵبژێردراو و یاسایەك کەخەڵکی لێیتێناگات، ناتوانێت رایبپەرێنێتو دەنگی لەسەربدات، بەمەش مەبەستی گشتی بەبێ عەقڵی دەمێنێتەوە، چونکە رۆسۆ پێیوایە هەر یاسایەك کەگشتی خەڵکی هەڵی نەبژێرێت بێ بایەخەو لەبنچینەشدا یاسانییە، بەلایەوە یاسا کاتێك یاسایە کەرۆحی هەموو خەڵکی تێدا ئامادەبێت، بەبروای رۆسۆ ئیرادەی گشتی وەك عەقلانییەتی کۆمەڵگە لەو رووەوە سەرچاوە دەگرێت، کەپێکهاتەیەکی سیاسیی دوورو لەگۆشەگیریی و پشتگیریی مرۆڤ بێتو سەرلەنوێ رایبهێنێتەوە لەروانگەی رۆسۆوە ئازادیی مەدەنیی تەنها لەحاڵەتی پەیمانو دروستبوونی ئیرادەی گشتیدا دەبێت، لەبەرامبەر ئەمەشدا هەموو شتێك تا رای زۆرینە سەر بەئیرادەی گشتییەو دەبێت هەموو تایبەتمەندییەکانی ئیرادەی گشتیی هەبێت، جگە لەوە قسەکردن لەسەر ئازادیی بێ واتایە.

بێگومان رۆسۆ دیالێکتیکێکی ئیرادەی گشتیو پەیمانی کۆمەڵایەتی جۆرێك لەتەوقو زنجیرە کەپەیوەستە بەپێکانی مرۆڤەوەو بەنوێکردنەوە بەهێزتر دەبێت، کاتێك باشترە لەبەرامبەر ئەو زنجیرەیە پشتی بە خۆمانەوەو بەستووە، بەلایەنی کەمەوە لەهەست (بەندەو رەعیەتێکی تری بوون) رزگارمان بێت، بەمەش نەئەوەی ئازادبین، بەڵکو هەست بەئازادیی بکەین.

بەبڕوای رۆسۆ خێزان، یان ئەنجومەنە نەتەوەییەکان هۆکارن لەگەڵ چارەسەرکردنو فراوانکردنی کۆمەڵگەی سیاسی، تەنها رژێمێکی سیاسیی سەرنگونبوو لەو جێگەیەدا کۆمەڵگەی سیاسیی بوونی هەیە، کەدەتوانین کۆمەڵگەیەکی سیاسیی دووبارە دروست بکاتەوە، بەڵام بەلەناوچوونی خێزانەکانو کلتورەکانی، چارەسەری رژێمە سیاسییە فراوانبووەکانی کۆمەڵگە دەبێت، بەم شێوەیەش توانای دووبارە دروستکردنەوەی خۆی لەدەستدەداتو ئەمەش کۆتایی شارستانییەتێکە.

ئەنجام:

لە ئەنجامی ئەم لێکۆڵینەوانە دەگەینە ئەوەی کە:

1- هۆبز و لۆك جەخت لەسەر فەلسەفە دەکردەوە بۆ هێنانەدی خواستەکانیان. بەلام رۆسۆ بڕوای بە لە قاڵبدان و تاکگەرایی نەبوو کاری بۆ هێنانەدی خواست دەکرد.

2- لە ئەنجامی لاوازی جێبەجێنەکردنی یاسا فەرمانە نارەواکان خۆیان جێبەجێدەکەن.

3- نا بەرابەرە سیاسییەکان هۆکاری دروستکردنی جیاوازی و گۆرانکارین لەناو کۆمەڵگەدا.

سەرچاوەکان:

1- قراوە فی فکر جان جاك روسو الفيلسوف و السياسي، محمد نبيل الشيمي، 2010

2-جان جاك رۆسۆ- اعترافات-1971.

3-جان جاك رۆسۆ- وەرگێرانی (غلامحسن زیرەك زاد)، 1983.

4-تأريخ تمدن-روسو وانقلاب، 1994.

5-پەیمانی کۆمەڵایەتی، جان جاك رۆسۆ، وەرگێرانی: مرتضی کلانتریان، 2002،

6- العقد الاجتماعی، جان جاك روسو.